

ARXEOLOGIYA SOHASIGA DOIR MATNLARNI INGLIZ TILIDAN O'ZBEK TILIGA TARJIMA QILISHDAGI MUAMMOLAR

Nuralieva Gulasal

Termiz davlat universiteti

Annotatsiya:

Ushbu maqolada arxeologiya sohasiga oid ingliz tilidagi matnlarni o'zbek tiliga tarjima qilish jarayonida yuzaga keladigan muammolar tahlil qilinadi. Tarjimaning lingvistik, madaniy va terminologik jihatlari, shuningdek, fanlararo tafovutlar asosida yuzaga keladigan qiyinchiliklar yoritiladi. Shuningdek, maqolada tarjimada qo'llaniladigan strategiyalar haqida ham fikr yuritiladi.

Kalit so'zlar: Kalit so'zlar: moddiy madaniyat, qazilma, radiouglerod, sana, protsesual, höyük, antikvar, ibtidoiy

Abstract:

This article analyzes the problems that arise in the process of translating English texts related to the field of archaeology into Uzbek. It highlights the linguistic, cultural, and terminological aspects of translation, as well as the difficulties that arise due to interdisciplinary differences. The article also discusses the strategies used in translation.

Key words: Key words: material culture, unearth, radiocarbon, date, processual, mound, antiquarian, primitive

Аннотация:

В данной статье анализируются проблемы, возникающие в процессе перевода английских текстов, связанных с областью археологии, на узбекский язык. В ней освещаются лингвистические, культурные и терминологические аспекты перевода, а также трудности, возникающие из-за междисциплинарных различий. В статье также рассматриваются стратегии, используемые при переводе.

Ключевые слова: сохранение, наследие, этнический, до н. э., н. э., артефакт, кораблекрушение, контур

Kirish

Global ilmiy integratsiya sharoitida ilmiy adabiyotlarni tarjima qilish dolzarb masalaga aylangan. Ayniqsa, arxeologiya sohasida xorijiy, ayniqsa ingliz tilidagi ilmiy matnlarni o'zbek

tiliga sifatli va aniqlik bilan tarjima qilish o'ta muhimdir. Bu esa o'z navbatida tilshunoslik, tarjimashunoslik va tarix fanlarining integratsiyasini talab etadi.

Arxeologik matnlar o'zining maxsus terminologiyasi, tarixiy-madaniy konteksti va fanlararo xususiyati bilan boshqa sohalaridan farq qiladi. Ingliz tilidan o'zbek tiliga tarjima jarayonida aynan mana shu xususiyatlar tarjimon oldida bir qancha muammolarni yuzaga keltiradi.

1. Terminologik muammolar

Arxeologik matnlarda maxsus atamalar ko'p uchraydi. Bu atamalar ko'pincha:

- O'zbek tilida to'g'ridan-to'g'ri ekvivalentga ega emas;
- Bir necha tarjima variantlariga ega;
- Tarixiy kontekstga qarab turlicha talqin etiladi.

Misollar:

Inglizcha atama	Ko'p tarjimalar	tarqalgan Muammo
mound	to'p, qabrtepa, qadamjo	Kontekstsiz tarjima chalkashlik keltiradi
burial site	dafn joyi, qabr joyi	Har bir variant turli ma'no yuklaydi
stratigraphy	stratigrafiya (olinma so'z)	Termin o'zbek ilmiy leksikoniga to'liq singmagan

Tarjimon ushbu terminlarni kontekstdan kelib chiqib aniqlashtirishi va ba'zida izohli tarjimadan foydalanishi lozim.

2. Madaniy va tarixiy kontekstning yetishmasligi

Ba'zi inglizcha matnlar Yevropa yoki Osiyo madaniyatlariga xos tushunchalarni o'z ichiga oladi, ularni o'zbek tilida anglash va ifodalash muammoli bo'lishi mumkin.

Masalan:

- "*megalithic tomb*" – bu tushuncha yurtimizda mavjud bo'lmagan madaniyatga tegishli bo'lib, uni "megalitik qabr" deb tarjima qilish yetarli emas. Tarjimada izohli qo'shimchalar kerak: **megalitik qabr (yirik toshlardan qurilgan qadimiy yodgorlik)**.
- "*Anglo-Saxon settlement*" – "Anglo-sakslar posyolkasi" deb quruq tarjima qilish o'rniga, madaniy xususiyatiga aniqlik kiritish kerak: **anglo-sakslar (V-VIII asrlardagi germano-britan xalqlari) yashagan maskan**.

3. Sintaktik va uslubiy tafovutlar

Ingliz tilidagi arxeologik matnlar ko'pincha murakkab sintaktik tuzilishga ega. Uzoq, qatlamli gaplar tarjimada uslubiy muvozanatni buzishi mumkin.

Inglizcha jumla:

“The excavation of the Bronze Age burial mound revealed not only human remains but also a variety of grave goods, indicating complex burial rituals.”

Oddiy o‘zbekcha tarjima:

“Bronza davriga oid qabrtepani qazish ishlari nafaqat odam skeletlarini, balki turli dafn buyumlarini ham ochdi, bu esa murakkab dafn marosimlarini ko‘rsatadi.”

Tarjimada mazmunni saqlagan holda gapni qisqartirish va ajratish kerak bo‘ladi. Ba’zida esa bir gapni ikki-uch qismga bo‘lish maqbul.

4. Intersemiotik elementlarning tarjimasi

Ko‘pgina arxeologik matnlarda grafiklar, xaritalar, suratlar va sxemalar mavjud. Ingliz tilida bu ma’lumotlar matnga to‘g‘ridan-to‘g‘ri bog‘langan bo‘ladi, tarjimada esa bu grafikalar bilan matn orasidagi izchillikni saqlash muhim.

Maslahat: Grafik va diagrammalardagi matnlar alohida tarjima qilinishi, so‘ngra matn bilan muvofiqlashtirilishi lozim.

5. Tarjimaning funksional maqsadi va auditoriyasi

Arxeologik matnlar:

- Ilmiy jurnallar uchun,
- O‘quv materiallari sifatida,
- Ommaviy axborot vositalarida,
- Muzey kataloglarida

ishlatilishi mumkin. Har bir holatda tarjima uslubi farq qiladi. Ilmiy tarjimada aniqlik va terminologik barqarorlik birinchi o‘rinda bo‘lsa, ommaviy matnlar uchun soddalashtirish lozim bo‘ladi.

Xulosa

Arxeologiya sohasiga doir inglizcha matnlarni o‘zbek tiliga tarjima qilish murakkab va ko‘p bosqichli jarayondir. Bu jarayonda:

- terminologik muvofiqlik,
- madaniy kontekstning to‘g‘ri talqini,
- uslubiy soddalik,
- fanlararo moslik

muammolari e’tibordan chetda qolmasligi kerak. Tarjimon nafaqat tilshunos, balki tarixchi va madaniyatshunos rolini ham bajaradi. Shuning uchun arxeologik tarjimalar ustida ishlayotgan mutaxassislar uchun maxsus qo‘llanmalar, lug‘atlar va metodik tavsiyalar zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Newmark, P. A Textbook of Translation. London: Prentice Hall, 1988.
2. Baker, M. In Other Words: A Coursebook on Translation. Routledge, 2018.
3. Bell, R. T. Translation and Translating: Theory and Practice. Longman, 1991.
4. Nasyrov, I. Tarjimashunoslik asoslari. Toshkent: O'zbekiston nashriyoti, 2020.
5. Uzbek Academy of Sciences. O'zbekcha-inglizcha arxeologik atamalar lug'ati. Toshkent, 2022.

